

בראשית פרקים כז-כח – יעקב ועשו והברכות

פרקים כז-כח עוסקים בסיפור ברכות יצחק לבניו. ליחידה זו מוקדשים שני שיעורים.

שאלות מכוונות למידה:

- מדוע מבקש יצחק לברך את עשיו?
- מדוע לא מדברת רבקה עם יצחק על תכניתה?
- האם אישר יצחק את ברכתו ליעקב?
- מהי הברכה שהיתה מיועדת לכל בן לכתחילה? מה ניתן ללמוד מכך על רצונו של יצחק?

2..... מבנה הפרק

4..... תכניות: תכניתו של יצחק ותכניתה של רבקה

8..... המפגש בין יעקב ליצחק

14..... הקשר רחב [רשות]

מבנה הפרק

צו יצחק לעשיו

פרק כז: (א) ויהי כי זקן יצחק ותבהין עיניו מראת ויקרא את עשו בנו הגדל ויאמר אליו בני ויאמר אליו הנני: (ב) ויאמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי: (ג) ועתה שא נא בליד תליד וקשתך וצא השדה וצודה לי צידה ציד: (ד) ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות:

תכניתה של רבקה

(ה) ורבקה שמעת בדבר יצחק אל עשו בנו וילד עשו השדה לצוד ציד להביא: (ו) ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך לאמר: (ז) הביאה לי ציד ועשה לי מטעמים ואכלה ואברככה לפני ה' לפני מותי: (ח) ועתה בני שמע בקלי לאשר אני מצוה אתך: (ט) לך נא אל היצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טובים ואעשה אתם מטעמים לאביך כאשר אהב: (י) והבאת לאביך ואכל בעבר אשר יברכך לפני מותו: (יא) ויאמר יעקב אל רבקה אמו הן עשו אחי איש שער ואנכי איש חלק: (יב) אולי ימשני אבי והייתי בעיניו כמתעתע והבאתי עלי קללה ולא ברכה: (יג) ותאמר לו אמו עלי קללתך בני אך שמע בקלי ולך קח לי: (יד) וילך ויקח ויבא לאמו ותעש אמו מטעמים כאשר אהב אביו: (טו) ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדל החמדת אשר אהב בבית ותלבש את יעקב בנה הקטן: (טז) ואת ערת גדיי העזים הלבשה על ידיו ועל חלקת צואריו: (יז) ותתן את המטעמים ואת הלחם אשר עשתה ביד יעקב בנה:

יעקב לפני יצחק אביו

(יח) ויבא אל אביו ויאמר אבי ויאמר הנני מי אתה בני: (יט) ויאמר יעקב אל אביו אנכי עשו בכרך עשיתי כאשר דברת אלי קום נא שבה ואכלה מצידי בעבור תברכני נפשך: (כ) ויאמר יצחק אל בנו מה זה מהרת למצא בני ויאמר כי הקרה יקוק אלהיך לפני: (כא) ויאמר יצחק אל יעקב גשה נא ואמשך בני האתה זה בני עשו אם לא: (כב) ויגש יעקב אל יצחק אביו וימשוהו ויאמר הקל קול יעקב והידיים ידי עשו: (כג) ולא הכירו כי היו ידיו בידי עשו אחיו שערת ויברכהו: (כד) ויאמר אתה זה בני עשו ויאמר אני: (כה) ויאמר הגשה לי ואכלה מצידי בני למען תברכך נפשי ויגש לו ויאכל ויבא לו יין וישת: (כו) ויאמר אליו יצחק אביו גשה נא ושקה לי בני: (כז) ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני פריח שדה אשר ברכו ה': (כח) ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש: (כט) יעבדוך עמים וישתחו וישתחו לך לאמים הוה גביר לאחיד וישתחו לך בני אמו ארריך ארור ומברכך ברוד:

עשיו לפני יצחק אביו

(ל) ויהי כאשר פלה יצחק לברך את יעקב ויהי אך יצא יצא יעקב מאת פני יצחק אביו ועשו אחיו בא מציודו: (לא) ועש גם הוא מטעמים ויבא לאביו ויאמר לאביו יקם אבי ואכל מצידי בנו בעבור תברכני נפשך: (לב) ויאמר לו יצחק אביו מי אתה ויאמר אני בנד בכרך עשו: (לג) ויחרד יצחק תרדה גדלה עד מאד ויאמר מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואכל מכל בטרם תבוא ואברכהו גם ברוד יהיה: (לד) כשמע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדלה ומרה עד מאד ויאמר לאביו ברכני גם אני אבי: (לה) ויאמר בא אחיד במרמה ויקח ברכתך: (לו) ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים את בכרתי לקח והנה עתה לקח ברכתי ויאמר הלא אצלת לי ברכה: (לז) ויען יצחק ויאמר לעשו הן גביר שמתיו לך ואת כל אחיו נתתי לו לעבדים ודגן ותירש סמכתיו ולכה אפוא מה אעשה בני: (לח) ויאמר עשו אל אביו הברכה אחת הוא לך אבי ברכני גם אני אבי וישא עשו קלו ויבך: (לט) ויען יצחק אביו ויאמר אליו הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל: (מ) ועל חרבך תחיה ואת אחיד תעבד והיה כאשר תרד ופרקת עלו מעל צוארך:

שליחת יעקב לחרן

(מא) וישטם עשו את יעקב על הברכה אשר ברכו אביו ויאמר עשו בלבו יקרבו ימי אבל אבי ואהרגה את יעקב אחי: (מב) ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדל ותשלח ותקרא ליעקב בנה הקטן ותאמר אליו הנה עשו אחיך מתנחם לך להרגך: (מג) ועתה בני שמע בקלי וקום ברח לך אל לבן אחי חרנה: (מד) וישבת עמו ימים אחדים עד אשר תשוב חמת אחיך: (מה) עד שוב אף אחיד ממך ושכח את אשר עשית לו ושלחתני ולקחתני משם למה

אֲשַׁכַּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד: (מו) וּתְאֹמַר רַבָּקָה אֶל יִצְחָק קִצְתִּי בְּחַיֵּי מִפְּנֵי בָנוֹת חַת אִם לִקַּח יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבָּנוֹת חַת כָּאֵלֶּה מִבָּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִּי חַיִּים:

פֶּרֶק כח (א) וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיֹּצִיאוּהוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבָּנוֹת כְּנָעַן: (ב) קוּם לֵךְ פְּדֹנָה אֶרֶם בֵּיתָהּ בְּתוֹאֵל אָבִי אִמְךָ וְקַח לֵךְ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבָּנוֹת לְבֶן אַחִי אִמְךָ: (ג) וְאֵל שְׂדֵי יִבְרָד אֲתָדָּ וַיִּפְרֹד וַיִּרְבֹּד וְהָיִיתָ לְקַהֲל עַמִּים: (ד) וַיִּתֵּן לֵךְ אֶת בְּרַכְתּוֹ אֲבִרְהֵם לֵךְ וּלְזֶרְעֶךָ אֲתָדָּ לְרִשְׁתָּדָּ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיִּד אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם: (ה) וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת יַעֲקֹב וַיְלַד פְּדֹנָה אֶרֶם אֶל לְבֶן בֶּן בְּתוֹאֵל הָאֶרְמִי אַחִי רַבָּקָה אִם יַעֲקֹב וַעֲשׂוּ:

(ו) וַיֵּרָא עֲשׂוֹ בִּי בְרָדִי צָחַק אֶת יַעֲקֹב וְשִׁלַּח אֹתוֹ פְּדֹנָה אֶרֶם לְקַחַת לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיֵּצֵא עָלָיו לְאֹמֶד לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבָּנוֹת כְּנָעַן: (ז) וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל אָבִיו וְאֵל אִמּוֹ וַיְלַד פְּדֹנָה אֶרֶם: (ח) וַיֵּרָא עֲשׂוֹ בִּי רְעוֹת בָּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינַי יִצְחָק אָבִיו: (ט) וַיְלַד עֲשׂוֹ אֶל יִשְׁמַעֲאֵל וַיִּקַּח אֶת מַחְלַת בַּת יִשְׁמַעֲאֵל בֶּן אֲבִרְהֵם אַחוֹת נְבוֹיֹת עַל נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה

תגובת עשו
לברכה

תכניות: תכניתו של יצחק ותכניתה של רבקה

א וַיְהִי כִּי זָקַן יִצְחָק וַתִּבְהֶינן עֵינָיו מֵרְאֹת

וַיִּקְרָא אֶת עֵשָׂו **בְּנוֹ הַגְּדֹל**

וַיֹּאמֶר אֵלָיו **בְּנִי**

וַיֹּאמֶר אֵלָיו הֲנִנִּי:

ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי:

ג וְעַתָּה שָׂא נָא כְּלִיד תְּלִיד וְקִשְׁתְּךָ וְצֵאת הַשָּׂדֶה וְצוּרָה לִי צִיד:

ד וַעֲשֵׂה לִי מְטַעְמִים כַּאֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי וְהִבִּיאָה לִי וְאָכְלָה

בְּעִבּוֹר תִּבְרַכְךָ נַפְשִׁי בְּטָרִם אֲמוֹת:

- יצחק רוצה לברך את עשו כיון שהוא חושב שיום מיתתו קרב: עיניו כהו (ותִּבְהֶינן עֵינָיו מֵרְאֹת), הוא חש בזקנותו (וַיְהִי כִּי זָקַן, זָקַנְתִּי), ומעריך שיום מותו קרב (בְּטָרִם אֲמוֹת).
- הוא מתייחס לעשו בלשונות הבאים: בְּנוֹ הַגְּדֹל, בְּנִי.
- יצחק מבקש מעשו להשתמש במלאכתו כצייד ואינו מסתייג ממנה.
- מדברי יצחק לעשו ניכר שעשו יודע אילו מטעמים אהובים על יצחק.
- מסקנה: מן הפשט עולה שקיימת מערכת יחסים יפה בין יצחק האב לעשו הבן.

מהי תגובתה של רבקה אמנו לתכנית הזאת?

רבקה רוקמת תכנית שונה בכדי שיעקב יזכה בברכת יצחק ולא עשו.

ה וַרְבֵּקָה שִׁמְעַת בְּדַבֵּר יִצְחָק אֵל עֵשָׂו **בְּנוֹ** וַיִּלֶּךְ עֵשָׂו הַשָּׂדֶה לְצוּד צִיד לְהַבִּיאַ:

ו וַרְבֵּקָה אָמְרָה אֵל **יַעֲקֹב בְּנָה** לֵאמֹר

הִנֵּה שִׁמְעַתִּי אֶת אָבִיךָ מְדַבֵּר אֵל עֵשָׂו אֶחִיךָ לֵאמֹר:

ז הִבִּיאָה לִי צִיד וְעֲשֵׂה לִי מְטַעְמִים וְאָכְלָה

וְאִבְרַכְכָּה לְפָנַי ה'

לְפָנַי מוֹתִי:

ח וְעַתָּה **בְּנִי** שִׁמַּע בְּקֹלִי לְאֲשֶׁר אָנִי מְצוּהָ אֲתָךְ:

ט לָךְ נָא אֵל הַצֹּאן וְקַח לִי מִשֵּׁם שְׁנֵי גְדֵי עִזִּים טָבִים

וְאֶעֱשֶׂה אִתָּם מְטַעְמִים לְאָבִיךָ כַּאֲשֶׁר אֶהְבֵּ:

י וְהִבֵּאתִי לְאָבִיךָ וְאָכַל בְּעִבּוֹר אֲשֶׁר יִבְרַכְךָ לְפָנַי מוֹתוֹ:

יא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֵל רְבֵּקָה אֲמוֹ הִן עֵשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעֵר וְאֲנֹכִי אִישׁ חֶלֶק:

יב אוֹלִי יִמְשְׁנִי אָבִי וְהִיִּיתִי בְּעֵינָיו כְּמַתְעַתֵּעַ וְהִבֵּאתִי עָלַי קִלְלָה וְלֹא בְרָכָה:

יג וַתֹּאמֶר לוֹ אֲמוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ **בְּנִי** אֲךָ שִׁמַּע בְּקֹלִי וְלָךְ קַח לִי:

- רבקה פונה מיד ליעקב ולא משתפת את יצחק בתכניתה.
- יש כאן שימוש רב בכינויי משפחה שמעיד על המתח הגדול שבדו-שיח בין רבקה ליעקב: אָבִיד, אָבִי, בְּנִי, בְּנוֹ, בְּנָה, אָחִיד, אָחִי, אָמוּ.
- נשים לב לכינויים השונים של הבנים: עשו הוא בְּנוֹ של יצחק (ה), ואילו יעקב הוא בְּנָה של רבקה (ו, ח, יג). הכתוב ממחיש כך את מערכת היחסים בין ההורים לבנים שנוכרה כבר בפרק כה: "וַיֵּאָהֵב יַצְחָק אֶת עֵשָׂו כִּי צִיד בְּפִיו וְרַבְּקָה אֶהְבֶּת אֶת יַעֲקֹב" (בראשית כה, כח).
- רבקה משתמשת הן בלשון ציווי וסמכות "שָׁמַע בְּקֹלִי לְאֲשֶׁר אָנִי מְצַוָּה אֹתָךְ" (ח, יג) והן בלשון בקשה "לָךְ נָא" (ט).
- ממה חושש יעקב, וכיצד משכנעת אותו רבקה על פי הפשט?

להעמקה: הדרך בה שכנעה רבקה את יעקב אבינו

אונקלוס: (יג) ואמרת ליה אמיה עלי אתאמר בנבואה דלא ייתון לוטיא עלך ברי (= נאמר לי בנבואה שלא תהיה קללה עליך, בני).

מה מוסיף תרגום אונקלוס על הפשט?

רמב"ן: (ז) לא נזכר בכל הפרשה "לפני ה'" (פסוק ז), רק במקום הזה. כי אמרה לו אמו: הברכה לפני ה' תהיה, ברוח הקדש, ואם יתברך בה עשו אחיך, תתקיים בו בזרעו לעולם, ואין לך עמידה לפניו.

אור החיים: (ט) שמע בקולי - פירוש, הגם שיש בדברים אלו כגניבת הדעת, עם כל זה יש לך לשמוע בקולי. פירוש, מלבד חיוב מצות כיבוד אב ואם שהיא מצות עשה, גם היא נביאה, וכתוב בדברי נביא אמת "אליו תשמעון" (דברים יח, טו). [מדובר בנביא שהורה בהוראת שעה לעבור על אחת ממצוות התורה] לזה אמרה "שמע בקולי". וכבר כתבנו שיצטדק [=יהיה צודק] נביא באומרו לעבור על מצוה ממצוות התורה לפי שעה.

ביצוע התכנית :

יד וילך ויקח ויבא לאמו ותעש אמו מטעמים כאשר אהב אביו: טו ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדל החמדות אשר אהבה בבית ותלבש את יעקב בנה הקטן: טז ואת ערות גדיי העזים הלבשה על ידיו ועל חלקת צואריו: יז ותתן את המטעמים ואת הלחם אשר עשתה ביד יעקב בנה:

בראשית רבה :

וילך ויקח ויבא לאמו - אנוס וכפוף ובוכה

- מה ניתן ללמוד על התגובה של יעקב למאמצי השכנוע של רבקה לפי המדרש בבראשית רבה?
- מה בלשון הכתוב בפסוקים יד-יז יכול להוות בסיס לדברי המדרש?

הפער בין יצחק לרבקה

- מה חשבו יצחק ורבקה בנוגע לברכת הבנים ובמה הם חלקו?
- מדוע פועלת רבקה נגד תכניתו של יצחק?

הקדמה למורה:

בין הפרשנים הוצעו שלושה הסברים מרכזיים לשאלות הללו:

1. יצחק ורבקה חלקו למי מיועדת ברכת אברהם – לפי יצחק הברכה אמורה לעבור לעשו ולפי רבקה הברכה אמורה לעבור ליעקב. (רמב"ן)
2. ליצחק ולרבקה היה ברור שברכת אברהם מיועדת ליעקב, אולם רבקה לא ידעה על כוונותיו של יצחק והיא חשבה שהוא מייעד את ברכת אברהם לעשו. (רד"ק)
3. ליצחק ולרבקה היה ברור שברכת אברהם מיועדת ליעקב, אך הם חלקו ביניהם לגבי חלקו של עשו בהנהגה החומרית. (רש"י הירש)

פרוט השיטות:

תלמידי 3 יח"ל צריכים להכיר הסבר אחד
ותלמידי 5 יח"ל שני הסברים.

1. רמב"ן

(ד) היה בדעתו לברך אותו [את עשו] שיזכה הוא בברכת אברהם לנחול את הארץ, ולהיות הוא בעל הברית לאלוהים כי הוא הבכור:
(טו) ...כי המנהג במולידים להכיר את הבכור בברכה ובכבוד ובמתן.
(כא) ...כי לא היה עשו רשע בעיני אביו.

יצחק חשב שעשו ראוי להיות יורשו, ורצה לברכו כבכור בברכת אברהם ולהעביר אליו את ברכת העם והארץ.

רבקה חלקה על כך הן מתוקף הנבואה שקבלה: "ורב יעבד צעיר" והן מהבנתה את המציאות:

"והיא, מדעתה צדקת הקטן ורשעת הגדול תשתדל בכל הטורח הזה להעביר הברכה והכבוד מן הגדול אל הקטן" (רמב"ן שם טו),

לכן פעלה להעביר את ברכת אברהם ליעקב.

2. רד"ק (ד-ה)

(ד) **ועשה לי מטעמים** - ...לפיכך שאל יצחק מעשו בנו להביא ציד וייטב לבו בו ויברכנו, כי ידע כי צריך הוא לברכתו כי לא היה איש הגון וטוב. אבל יעקב לא היה צריך לברכה, כי ידע יצחק כי ברכת אברהם לו תהיה וברית קיום הזרע המיוחד לאברהם, ובניו ירשו את הארץ. ואברהם גם כן לא ברך את יצחק.

- יצחק ידע שעשו איננו אדם הגון ולכן הוא זקוק לברכת חיזוק
- יעקב שהיה הגון וטוב, לא היה זקוק לברכה מחזקת מעין זו
- יצחק תכנן מלכתחילה שברכת אברהם (הארץ והזרע) תעבור ליעקב

- יצחק חשב שהוא לא צריך לברך את יעקב בברכת אברהם, כיון שהיא אמורה לעבור אליו גם ללא ברכה מפורשת שלו, כשם שעברה מאברהם ליצחק

(ה) **ורבקה שמעת בדבר יצחק** - וראתה כי הלך עשו לעשות מצות אביו ואמרה ליעקב, כי קנאה בזה. והיא לא ידעה כי יעקב יהיה מבורך אפילו לא יברכנהו אביו.

רבקה לא ידעה על כוונותיו של יצחק לברך את עשו רק בברכת חיזוק, והיא חשבה שיצחק עלול לברך את עשו בברכת אברהם.

3. הרש"ר הירש:

שני בניו של יצחק ייצגו שני יסודות בביתו, עשיו את הכוח החומרי, יעקב את הכוח הרוחני. יודע היה יצחק כי האומה זקוקה לשני הכיוונים. אף הוא כנראה ידע את הנבואה, כי הרב בכוחו החומרי יעבוד לצעיר ולחלש ממנו: "וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר". אך כסבור היה יצחק שעשיו ויעקב יקיימו את תעודת אברהם בכוחות משותפים, בלב אחים ומתוך השלמה הדדית. לפיכך הועיד לעשיו ברכה בעלת תוכן חומרי, וברכה רוחנית היתה שמורה עמו ליעקב...

אולם מבית לבן ידעה רבקה את הקללה שבפיצול זה, ידעה מניסיונה שהחומר יהיה לברכה וישועה רק בבית שרוח אברהם מפעמת בו, רק בידו של זה שרוחו של אברהם מדריכה אותו. היא היטיבה לראות: החומר שאין עמו רוח, היה בעיניה קללה, את הברכה ראתה רק בלתי מחולקת, יורדת על ראשו של אחד. (הרש"ר הירש, בפירושו לבראשית כז, בסוף הקדמתו למעשה הברכות)

- רש"ר הירש מסביר שיצחק חשב שיעקב ועשו ירשוהו במשותף – עשו את הכוח החומרי ויעקב את הכוח הרוחני
- רבקה חשבה שתכניתו של יצחק איננה טובה לאור ניסיונה מבית אביה – לדעתה ראוי ששני הכוחות, החומרי והרוחני, יתאחדו ביעקב.

הערה למורה: מומלץ לעיין בהקדמתו של רש"ר הירש להבנת הפרשה ופרטיה.

נסכם את הדברים:

לפי **רמב"ן** יצחק ראה בעשו את יורשו וביקש לברכו בברכת העם והארץ. תכניתו סתרה את הנבואה שקיבלה רבקה והיתה מנוגדת לראייתה של רבקה את צדקת יעקב, ולכן רבקה פעלה. לפי **רד"ק** יצחק כלל לא ראה את עשו כיוורשו ולא ביקש לברכו בברכת העם והארץ אלא בברכת חיזוק. רבקה לא הייתה מודעת לתכניתו של יצחק ולכן פעלה שיעקב יקבל את הברכה. לפי **רש"ר הירש** יצחק ראה הן בעשו והן ביעקב את יורשיו, וביקש לברך את עשו בברכת החומר ואת יעקב בברכת הרוח. רבקה חלקה על כך וחשבה שאין לפצל את הברכות ושתייהן צריכות להגיע ליעקב.

המפגש בין יעקב ליצחק

יח ויבא אל אביו ויאמר אבי ויאמר הנני מי אתה בני: יט ויאמר יעקב אל אביו אנכי עשו בכרד עשיתי פאשר דברת אלי קום נא שבה ואכלה מצידו בעבור תברכני נפשך: כ ויאמר יצחק אל בנו מה זה מהרת למצא בני ויאמר כי הקרה ה' אלקיך לפני: כא ויאמר יצחק אל יעקב גשה נא ואמשך בני האתה זה בני עשו אם לא: כב ויגש יעקב אל יצחק אביו וימשהו ויאמר הקל קול יעקב והידיים ידי עשו: כג ולא הכירו כי היו ידיו בידי עשו אחיו שערות ויברכהו: כד ויאמר אתה זה בני עשו ויאמר אני: כה ויאמר הגשה לי ואכלה מציד בני למען תברכך נפשי ויגש לו ויאכל ויבא לו יין וישת: כו ויאמר אליו יצחק אביו גשה נא ושקה לי בני: כז ויגש וישק לו וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה': כח ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירש: כט ועבדוך עמים (וישתחו) (וישתחו) לך לאמים הוה גביר לאחיד וישתחו לך בני אמך ארריך ארור ומברךך ברוך:

- לפי הכתובים יצחק חשד שמדובר ביעקב.
- איפה נמצא בפשט הכתובים הוכחה לכך שיצחק חושד ביעקב?
- מהי הסיבה לחשד?

רש"י:

(כא) **אמר יצחק בלבו** - אין דרך עשו להיות שם שמים שגור בפיו, וזה אמר "כי הקרה ה' אלוהיך" (פסוק כ).
(כב) **קול יעקב** - שמדבר בלשון תחנונים 'קום נא' (פסוק יט), אבל עשו בלשון קנטוריא דבר.

כיצד יש להבין את תשובות יעקב לשאלות אביו?

מובאים כמה פירושים להבנת התנהגותו של יעקב, המורה יבחר את הפירוש המתאים בעינינו ויעמוד בכתה על העיקרון בו דוגל הפרשן.
תלמידי 5 יח"ל צריכים להכיר את רש"י ופירוש נוסף, ולהבין את ההבדל ביניהם.

1. רש"י

אנכי עשו בכרד - אנכי המביא לך, ועשו הוא בכורד.
עשיתי - כמה דברים כאשר דברת אלי.
ויאמר אני - לא אמר אני עשו אלא אני.

נשים לב שרש"י מפסק את דברי יעקב "אנכי, עשו בכרד".
רש"י טען שיעקב עצמו לא הוציא דבר שקר מפורש מפיו (מאידך מסתבר שמה שיצחק שמע ממנו לא היה אמת).

2. החזקוני

אנכי עשו ברכך - יש מפרשים שלפי צורך שעה אפשר לשנות הדיבור, כגון אברהם "אמרי לי אחי הוא"...

לפי הסברו של חזקוני יעקב "שינה את הדיבור" כיון שהשעה הייתה צריכה לכך, כשם שביקש אברהם משרה בשעת מצוקה בירידה למצרים.

3. אור החיים

אֲנֹכִי עָשׂוּ בְּכֶרֶךְ, פירושו: להיות שקנה הבכורה מעשו, הנה הוא נעשה עשו לצד בחינת הבכורה, כי לא יקראו עשו בכור.

ואומרו עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלַי, פירושו כי טעם שציווה לעשו, הוא כי הוא בנו הבכור, וכיון שנטל הבכורה, כאילו הדבר בא אלי.

לפי אור החיים הקדוש יעקב התכוון במילים אֲנֹכִי עָשׂוּ בְּכֶרֶךְ שהוא עכשיו נחשב הבכור, ולכן הוא עשה את מה שיצחק ציווה על הבכור.

להעשרה: מה הקשר בין דברי יעקב ליצחק לבין האירועים בהמשך?

מדרש תנחומא (בובר), ויצא, יא:

כל הלילה הייתה עושה עצמה כרחל. כיון שעמד בבקר "והנה היא לאה".

אמר לה: בת הרמאי, למה רימית אותי?

אמרה לו: ואתה, למה רימית את אביך? שכשאמר לך "האתה זה בני עשו", ואמרת לו "אֲנֹכִי עָשׂוּ בְּכֶרֶךְ", ואתה אומר למה רימיתני?! ואביך לא אמר "בא אחיך במרמה"!!

על פי מדרש תנחומא על דברי יעקב ליצחק אֲנֹכִי עָשׂוּ בְּכֶרֶךְ יעקב אבינו נענש מידה כנגד מידה בהחלפת רחל בלאה, בהיותו בבית לבן.

— באופן דומה קיים קשר בין התנהגותו של יעקב אבינו בסיפורינו לסיפור מכירת יוסף

המפגש בין עשו ליצחק

ל וַיְהִי כַּאֲשֶׁר בִּלְהָ יִצְחָק לְבָרְךְ אֶת יַעֲקֹב וַיְהִי אֵדְ יִצְאָ יִצְאָ יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וְעָשׂוּ אָחִיו בֶּא מִצִּידוֹ: לֹא וַיַּעַשׂ גַּם הוּא מִטְּעָמִים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקָם אָבִי וַיֹּאכַל מִצִּיד בְּנֹו בְּעֵבֶר תְּבָרְכֵנִי נִפְשָׁךְ: לֵב וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי אָתָּה וַיֹּאמֶר אָנִי בְנֶךְ בְּכֶרֶךְ עָשׂוּ: לֵג וַיַּחֲרֵד יִצְחָק חֲרָדָה גְדֹלָה עַד מָאֵד וַיֹּאמֶר מִי אָפּוֹא הוּא הַצֵּד צִיד וַיָּבֵא לִי וַאֲכַל מִכָּל בְּטָרְסָ תְּבוֹא וַאֲבָרְכֶהוּ גַם בְּרוּךְ יְהִי: לֵד כְּשִׁמְעַ עָשׂוּ אֶת דְּבָרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק צְעָקָה גְדֹלָה וּמְרָה עַד מָאֵד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בְּרַכְנִי גַם אָנִי אָבִי: לֵה וַיֹּאמֶר בֶּא אָחִיךְ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בְּרַכְתְּךָ: לוֹ וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעֲקֹבֵנִי זֶה פְּעָמִים אֶת בְּכֶרְתִּי לְקַח וְהִנֵּה עָתָה לְקַח בְּרַכְתִּי וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֶצְלָתְ לִי בְרַכָּה: לז וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעָשׂוּ הֲזֶן גְּבִיר שְׁמָתִיו לְךָ וְאֶת כָּל אָחִיו נָתַתִּי לוֹ לְעֹבְדִים וְדָגָן וְתִירֵשׁ סִמְכָתִּי וְלָכָה אָפּוֹא מֶה אַעֲשֶׂה בְּנִי: לח וַיֹּאמֶר עָשׂוּ

אֵל אָבִיו הַבְּרָכָה אַחַת הוּא לְךָ אָבִי בְּרַכְנִי גַם אָנִי אָבִי וַיִּשָּׂא עֲשׂו קִלּוֹ וַיִּבְרַךְ: לֹט וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר
אֵלָיו הִנֵּה מְשַׁמְנֵי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשְׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעַל: מ וְעַל חֲרָבֶךָ תַּחֲיֶה וְאֵת אַחִיךָ תַעֲבֹד וְיִהְיֶה
כְּאִשֶׁר תִּרְיֵד וּפְרַקֶת עָלוּ מֵעַל צִוְאַרְךָ:

הערה למורה: גם בפסוקים לא-מ כמו בפסוקים יח-כט יש דו-שיח. ניתן לעמוד על טיבו על ידי שימוש בטבלה או ב"מקהלה של דוברים".

- נשים לב לכינויי המשפחה המרובים המעידים על המתח הרב שבדו-שיח

יצחק מגיב באופן כפול - גם חרדה וגם קבלה:

וַיַּחֲרֵד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד מְאֹד

מִי אִפּוֹא הוּא הַצֵּד צִיד וַיָּבֵא לִי וְאָכַל מִכָּל בְּטָרִם תְּבוּא וְאַבְרָכָהּ גַּם בְּרוּךְ יִהְיֶה:

ניתן לבחור באחת הפרשנויות הבאות המסבירות את תגובת יצחק:

רד"ק (לג)

ויחרד - הראה חרדה גדולה בעצמו בפני עשו כדי שלא יחשוב עליו עשו כי בכוונה עשה יצחק מה שברך את יעקב והתל בו.

גם ברוך יהיה - אחר שאני ברכתיו עתה אני מקיים לו הברכה, כי ידעתי כי בני הוא.

רמב"ן

וזהו טעם החרדה הגדולה אשר חרד, כי ידע שאבד בנו האהוב לו ברכתו לעולם. וזה טעם בא אחיך במרמה - כי אחר שאמר מי איפוא, נתן דעתו שהבא אליו היה יעקב, שאי אפשר שתחול הברכה [אלא] רק בזרעו.

זעקתו של עשיו – העמקה:

בראשית רבה פרשת תולדות פרשה סז: "כשמע עשו את דברי אביו ויצעק צעקה גדולה ומרה" וגוי. אמר ר' חנינה: כל מי שאומר הקדוש ברוך הוא וותרן הוא יתוותרון מעיו, אלא מאריך רוחו. זעקה אחת הזעיק יעקב לעשו. והיכן נפרע לו? בשושן הבירה שנאמר ויזעק זעקה גדולה ומרה' וגוי' (אסתר ד, א).

ברכות יצחק לבניו – תוכן הברכות ומהותן

נפתח בהשוואה בין שתי הברכות שקיבל יעקב מיצחק:

הברכה שקיבל יעקב מיצחק לפני צאתו לחרן	הברכה שייעד יצחק לעשו
ואותה ייעד מראש ליעקב כח, ג-ד	ובפועל זכה בה יעקב כז, כח-כט
וְאֵל שָׂדֵי יִבְרָךְ אֶתְךָ וְיִבְרָךְ וְיִרְבֶּךָ וְהֵייתָ לְקַהֲל עַמִּים: וְיִתְּנוּ לְךָ אֶת בְּרֵכַת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזָרְעֶךָ אֶתְךָ לְרִשְׁתְּךָ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיף אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם:	וְיִתְּנוּ לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ: יַעֲבֹדוךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲוּוּ לְךָ לְאֲמִים הֵנּוּ גְבִיר לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲוּוּ לְךָ בְּנֵי אִמְךָ אֲבִרְיֶךָ אֲרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בְּרוּךְ:

- הברכה שהייתה מיועדת לעשו נועדה להנחיל לו טוב גשמי - שפע של עושר חקלאי ושלטון על עמים אחרים, ובכלל זה גם על יעקב.
- רק בסופה של הברכה שיועדה לעשו מוזכר חלק מברכת ה' לאברהם: "אֲבִרְיֶךָ אֲרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בְּרוּךְ" (פסוק כט). כמו בדברי ה' לאברהם אבינו: "וְאַבְרָהָם מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלְלֶיךָ אָאֵר" (יב, ג).
- לעומת זאת – בברכת יצחק ליעקב בצאתו לחרן נזכרת במפורש "בְּרֵכַת אַבְרָהָם, אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם" - ברכת הזרע והארץ כממשיך בית אברהם.
- מן ההשוואה בין הברכות עולה שבסוף המעשה יצחק מברך את יעקב בברכת אברהם, דהיינו, הוא חושב שיעקב צריך להיות יורשו.

מן הדיון הפרשני בנושא תכניתו של יצחק עלה, שלדעת רד"ק ורש"ר הירש בְּרֵכַת אַבְרָהָם יועדה מלכתחילה רק ליעקב. זה מסביר מדוע בברכה שיועדה לעשו לא נזכרת במפורש ברכת אברהם. ואילו לדעת רמב"ן ברכת אברהם יועדה מלכתחילה לעשו, ואפשר לעגן את תפיסתו ברמז לברכת אברהם כבר בברכה שיועדה לעשו: "אֲבִרְיֶךָ אֲרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בְּרוּךְ".

נשווה בין הברכה שקיבל יעקב לברכה שקיבל עשו:

הברכה שקיבל עשו	הברכה שקיבל יעקב
(פס' לט-מ)	(פס' כח-כט)
הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשְׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעַל: וְעַל חֲרָבֶךָ תִּחְיֶה וְאֵת אַחֶיךָ תַעֲבֹד וְהָיָה כְּאֲשֶׁר תִּרְיֵד וּפְרַקְתָּ עֵלּוּ מֵעַל צְנֹאֲרֶךָ	וְיִתְּנוּ לְךָ הָאֱלֹקִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ: יַעֲבֹדוךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲוּוּ לְךָ לְאֲמִים הֵנּוּ גְבִיר לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲוּוּ לְךָ בְּנֵי אִמְךָ אֲבִרְיֶךָ אֲרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בְּרוּךְ:

למורה : התלמידים נדרשים לעמוד :

- על שני מרכיבים דומים בשתי הברכות
- ועל שני הבדלים בשתי הברכות

הסבר פסוק מ' - להעמקה

וְאֵת אָחִידָּךְ תַּעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תִּרְיֵד וּפְרַקְתָּ עָלוּ מֵעַל צְנָאֲרֶךָ :

וְהָיָה כַּאֲשֶׁר - מהו התנאי המצוי בתוך ברכת עשיו?

רש"י:

והיה כאשר תריד - לשון צער כמו יאריד בשיחי (תהילים נה, ג), כלומר כשיעברו ישראל את התורה, ויהיה לך פתחון פה להצטער על הברכות שנטל, ופרקת עלוי וגוי.

משטמת עשו ותוצאותיה – צאתו של יעקב לחרון

מֵא וַיִּשְׁטַם עֵשָׂו אֶת יַעֲקֹב עַל הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַכוּ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יָמֵי אָבִי וְאֶהְרֹגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי: מִב וַיִּגַד לְרַבְקָה אֶת דְּבָרֵי עֵשָׂו בְּנֵה הַגְּדֹל וְתִשְׁלַח וְתִקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן וְתֹאמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֹשֶׂו אָחִידָּךְ מִתְנַחֵם לָךְ לְהִרְגֶךָ: מִג וְעַתָּה בְּנֵי שָׁמַע בְּקִלְי וְקוּם בָּרַח לָךְ אֶל לָבָן אָחִי חֲרָנָה: מִד וַיִּשְׁבֹּת עֲמוֹ יָמִים אַחָדִים עַד אֲשֶׁר תִּשׁוּב חֲמַת אָחִידָּךְ: מִה עַד שׁוּב אִף אָחִידָּךְ מִמָּדָּךְ וְשָׁכַח אֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לוֹ וְשָׁלַחְתִּי וְלִקְחָתִיךָ מִשָּׁם לָמָּה אֲשַׁבֵּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד: מִו וְתֹאמֶר רַבְקָה אֵל יִצְחָק קִצְתִּי בְּחַיֵּי מִפְּנֵי בָנוֹת חַת אִם לִקַּח יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבָּנוֹת חַת כְּאֵלֶּה מִבָּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִּי חַיִּים:

הערה למורה: יש לעמוד על הנקודות הבאות:

השתלשלות סוף הסיפור על פי הפשט.

השנאה שנוצרה בלב עשו ותכניתו להרוג את יעקב.

יחסה של רבקה לשני הבנים (הכינויים: בְּנֵה הַגְּדֹל, בְּנֵה הַקָּטָן) ודאגתה ממות שניהם (לָמָּה אֲשַׁבֵּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד).

רבקה מעריכה שיעקב ישהה בבית לבן זמן קצר "וַיִּשְׁבֹּת עֲמוֹ יָמִים אַחָדִים" ובפועל ישהה יעקב בבית לבן כעשרים שנה.

להבחין בין הטיעונים השונים שאומרת ליעקב וליצחק.

להעמקה: מדוע הנימוקים שונים?

"העמק דבר": באשר לא רצתה רבקה להודיע ליצחק רשעת עשו.

ברכת יצחק ליעקב עם יציאתו לחרן

בראשית פרק כח :

א וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיִּצְוֶהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן: ב קוּם לֵךְ פְּדֵנָה אֶרֶם בֵּיתָה בְּתוֹאֵל אָבִי אֲמֹד וְקַח לֵךְ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לְבֶן אָחִי אֲמֹד: ג וְאֵל שְׂדֵי יִבְרָךְ אֹתְךָ וַיְבָרֶךְ וַיִּפְרֹךְ וַיִּרְבֶּךְ וְהָיִיתָ לְקָהֵל עַמִּים: ד וַיִּתֵּן לֵךְ אֶת בְּרִכְתּוֹ אֲבִרְהָם לֵךְ וּלְזֶרְעוֹ אֹתְךָ לְרִשְׁתָּךְ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיז אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם:

- יצחק מצווה על יעקב לא להינשא לבנות כנען ולשאת בת משפחה. יש כאן המשכיות למעשי אבות השושלת – אברהם ויצחק לקחו נשים מבנות משפחתם, וכך יעקב יינשא לבנות המשפחה.
- ברכת אברהם הניתנת ליעקב- נשים לב כי יש בברכה את שני המרכיבים: ברכת הזרע וברכת הארץ.

הקשר רחב [רשות]

יחס ה' לעשו וליעקב על פי ההפטרה לפרשת תולדות

ההפטרה של פרשת תולדות, מלאכי פרק א, פותחת בהשוואת יחסו של ה' אל עשו ואל יעקב:
מלאכי א:

ב... הֲלוֹא אֲחִי עֲשׂוֹ לְיַעֲקֹב נָאִם ה' וְאָהַב אֶת יַעֲקֹב
ג וְאֶת עֲשׂוֹ שְׂנֵאתִי...

המשך הפרק הוא תוכחה כלפי מעשי ישראל. פסוקים ו-ז:

ו בֵּן יַכְבֵּד אָב וְעַבֵּד אֲדֹנָיו וְאִם אָב אָנִי אֵינִי כְבוֹדִי וְאִם אֲדֹנִים אָנִי אֵינִי מוֹרְאִי
אָמַר ה' צְבָאוֹת לָכֵם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי וְאֹמְרֵם בְּמָה בּוֹזֵנוּ אֶת שְׁמִי:
ז מְגִישִׁים עַל מִזְבְּחֵי לֶחֶם מְגָאֵל וְאֹמְרֵם בְּמָה גְּאֻלְנוּךָ בְּאֹמְרֵם שְׁלַחַן ה' נִבְזָה הוּא:

- הרב ישראל אריאל (ליבוביץ) (בספרו 'מן הפרדס') מסביר שהקשר בין התוכחה בפסוקים ו-ז על בזיון ה' לפסוקים ב-ג, אהבת ה' לישראל ושנאתו לעשו, הוא: ישראל מואשמים בהתנהגות הדומה לעשו, התנהגות של בוז.